

ARTIKEL

Wetenschappelijke kennis komt tot leven in het klaslokaal

‘Omstreden Zaken, hoe wij samenleven in een multireligieus landschap’

Manon Meijer en Annemeik Schlatmann*

Abstract

The research project *Religious Matters in an Entangled World* examines issues of religious diversity and tension that are also reflected in the lifeworld of pupils and are therefore of relevance for secondary education. This article discusses the website ‘Omstreden Zaken, hoe wij samenleven in een multireligieus landschap’ (‘Contested Matters, how we live together in a multireligious landscape’), which features teaching material based on the *Religious Matters* project. It describes the teaching modules and didactical methods available on the website and discusses how secondary school teachers from many different school subjects can use them in their teaching practice.

Keywords: sensitive topics, religious education, secondary education, lived religion, religious diversity, identity development

* **Manon Meijer** is werkzaam als lerarenopleider bij Hogeschool IPABO. Hiervoor werkte zij vijftien jaar in het voortgezet onderwijs als geschiedenisdocent (tweede graads) en docent levensbeschouwing (eerste graads). Ze studeerde aan de Educatieve Faculteit Amsterdam en religiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Daar specialiseerde zij zich in onder meer religie in de hedendaagse samenleving, nieuwe vormen van religiositeit en het aanleren van vaardigheden als perspectiefwissel, historisch besef en dialoog. Manon was vanaf het begin intensief betrokken bij het project Omstreden Zaken. **Annemeik Schlatmann** is projectcoördinator van het onderzoeksproject *Religious Matters in an Entangled World* en van het project Omstreden Zaken aan de Universiteit Utrecht. Zij promoveerde op een onderzoek naar religieuze regelgeving en -praktijken van jongvolwassen sjiitische moslims in Nederland.

1 *Religious Matters in an Entangled World*

In 2015 kreeg Birgit Meyer, hoogleraar religiewetenschap aan de Universiteit Utrecht, van NWO de Spinozapremie en van KNAW de prijs Akademiehoogleraar voor haar nieuwe richting van religieonderzoek, die onder andere kan helpen om de hernieuwde belangstelling voor de aanwezigheid van religie in het publieke domein te duiden. Meyer richt zich daarbij vooral op de samenhang tussen media, zintuiglijke ervaring en materiële cultuur. Ze streeft ernaar om de veranderende rol van religie in onze tijd te begrijpen en te laten zien dat wetenschappelijk onderzoek naar religie cruciaal is voor een beter begrip van onze wereld in het begin van de eenentwintigste eeuw.

De toegekende premies maakten het onderzoeksproject *Religious Matters in an Entangled World* mogelijk (www.religiousmatters.nl, 2016-2025). Het doel van dit onderzoeksproject is om de rol van religie te bestuderen in samenlevingen die gekenmerkt worden door een hoge mate van religieuze diversiteit. Het project heeft een vergelijkend en transregionaal perspectief, waarbij de nadruk ligt op Europa (hoofdzakelijk Nederland) en Afrika (met name Marokko, Ghana en Kenia). Een multidisciplinair team van onderzoekers houdt zich vanuit hun achtergrond als antropoloog, (kunst)historicus, religiewetenschapper en/of filosoof bezig met vragen over religie.

Al is het moeilijk, zo niet onmogelijk, om religie te definiëren, een centraal kenmerk is dat religie gericht is op het door middel van allerlei praktijken tastbaar en ervaarbaar maken van een onzichtbare sfeer – die van God, goden, geesten of andere bovenmenselijke machten. Religie gaat dus niet alleen over ideeën en overtuigingen, zoals vaak wordt gedacht, maar ook over de manier waarop mensen die onzichtbare sfeer representeren en ervaren via beelden, objecten, gebouwen en teksten. De onderzoekers van het projectteam kijken daarom juist naar de materiële en lichamelijke kant van religie. Hoe functioneren religies door middel van specifieke menselijke handelingen en materiële vormen? Aan wat voor machtsrelaties zijn deze religieuze uitingen onderhevig? En hoe zorgen die handelingen en materiële vormen ervoor dat religies naast elkaar kunnen bestaan of juist met elkaar botsen? De beantwoording van deze vragen leidt tot een dieper begrip van de persoonlijke en maatschappelijke dimensie van religie in de moderne wereld en in de Nederlandse maatschappij. Deze vragen komen op verschillende manieren aan bod in het onderzoek van *Religious Matters*, bijvoorbeeld door het onderzoeken van de versterkte gebedsoproep van moskeeën in Nederland en het onderzoek over meervoudig gebruik van kerken nu geloofsgemeenschappen niet langer in staat zijn de kosten voor het onderhoud van zo'n gebouw op te brengen.

Vanaf het begin van het project *Religious Matters in an Entangled world* is het de bedoeling geweest de uitkomsten van het onderzoek beschikbaar te maken voor het voortgezet onderwijs. Immers, die onderzoeksresultaten bieden vanuit nieuwe invalshoeken inzicht in hoe de Nederlandse maatschappij in elkaar zit. Het gaat om actuele wetenschappelijke kennis die anders niet bij deze doelgroep terecht zou komen.

2 Religie in het voortgezet onderwijs

In de verzuilde samenleving van vroeger was identiteitsontwikkeling een van bovenaf bepaald proces om jongeren te vormen tot een goede katholiek, protestant of socialist. In de huidige tijd van (religieuze) diversiteit is de begeleiding van jongeren bij de ontwikkeling van hun identiteit veel complexer geworden. Bovendien worden jongeren van nu geacht zelf een mening te hebben en keuzes te kunnen maken, aldus De Winter (Sieckelinck en Kaulingfreks 2022, 7-8). Dit betekent dat jongeren een beeld moeten krijgen van wie zij zijn, en dat zij in staat moeten zijn zich in te leven in andere mensen en kunnen nadenken over hun plek in de maatschappij (NJI z.d.).

De school speelt als oefenplaats een cruciale rol bij de begeleiding van jongeren op deze weg. Dit legt een grote verantwoordelijkheid bij de pedagogische en burgerschapsopdracht die scholen hebben. Binnen het bijzonder confessioneel onderwijs is vaak aandacht voor deze levensbeschouwelijke ontwikkeling van jongeren via schoolvakken zoals geestelijke stromingen, levensbeschouwing, burgerschap of LEF (levensbeschouwing, ethiek, filosofie). Scholen die voor deze belangrijke opdracht geen apart schoolvak hebben, hopen dat jongeren er automatisch mee in aanraking komen binnen de zogenoemde mens en maatschappijvakken, zoals geschiedenis, aardrijkskunde of maatschappijleer.

Het bespreken van gevoelige onderwerpen, zoals zaken die te maken hebben met religie of religieuze uitingen en -praktijken, is voor veel docenten een worsteling. Zij omzeilen soms gevoelige onderwerpen om te voorkomen dat er verdeeldheid en onrust ontstaan in de klas. Hierdoor kan het gebeuren dat 'omstreden zaken' die ook in de samenleving spanningen brengen niet worden besproken binnen de veilige oefenplaats die de school wil zijn, terwijl jongeren er wel via allerlei andere kanalen mee in aanraking komen.

3 Omstreden Zaken

Het project *Religious Matters* onderzoekt zulke ingewikkelde en soms ook heikele kwesties. De uit dit project voortgekomen onderzoeksresultaten zijn de basis voor

het materiaal van *Omstreden Zaken* (www.omstredenzaken.nl). *Omstreden Zaken* biedt lesmateriaal aan over onderwerpen die wrijving brengen, gevoeligheden aanraken en zelfs een splijtzwam in de maatschappij en in de klas kunnen zijn.

De website is ontwikkeld door een team bestaande uit onderzoekers van *Religious Matters*, docenten levensbeschouwing in het voortgezet onderwijs en studenten informatiekunde van de Universiteit Utrecht.

Een van de eerste keuzes die gemaakt moest worden was: wie wordt de doelgroep? Leerlingen of docenten? Om het beschikbare materiaal goed tot zijn recht te laten komen, is ervoor gekozen de website te richten op docenten. Dit heeft de tweevoudige opzet van *Omstreden Zaken* bepaald. Enerzijds geeft het docenten actuele wetenschappelijke kennis over allerlei religieuze uitingen. Anderzijds biedt het project handvatten voor verschillende didactische toepassingen.

De onderzoeksonderwerpen van *Religious Matters* worden niet gekozen met het oog op toepassing in het voortgezet onderwijs. Binnen het projectteam van *Religious Matters* hebben de onderzoekers allemaal een door henzelf gekozen onderzoeksveld. Pas als zij publiceren over hun onderzoek is er materiaal dat het team van *Omstreden Zaken* beoordeelt op aanknopingspunten en mogelijkheden voor vertaling naar de belevingswereld van scholieren. De modules op *Omstreden Zaken* zijn bedoeld als aanvulling op de in het voortgezet onderwijs gebruikte lesmethodes. Het is dus geen lesmethode, maar een serie losse lesmodules over een variëteit aan onderwerpen.

3.1 De lesmodules van *Omstreden Zaken*

De kennisgerichte informatie in de lesmodules komt rechtstreeks uit het wetenschappelijke onderzoek van *Religious Matters* en is herschreven of vertaald door de betreffende onderzoeker zelf of door Manon Meijer. Alle teksten zijn los te gebruiken en desgewenst in te zetten in combinatie met de voorgeselecteerde werkvormen. De leerlingteksten (beoogde doelgroep vanaf klas 3) benaderen een onderwerp van meer kanten en geven daardoor een genuanceerd beeld. Als er voorkennis nodig is om de informatie goed in context te plaatsen, is deze extra kennis toegevoegd aan de teksten. Op deze manier kunnen jongeren ook zelfstandig de teksten lezen en begrijpen. Doordat het materiaal van *Omstreden Zaken* is gebaseerd op wetenschappelijke publicaties kan het ook gebruikt worden als literatuur voor profielwerkstukken.

Het theoretische kader waarop *Omstreden Zaken* is gestoeld, wordt uiteengezet in een speciale docentenmodule: 'Het seculiere paradigma'. De module 'Een roep in

de woestijn' gaat over de versterkte gebedsoproep van moskeeën, met als centrale thema's 'vrijheid van meningsuiting' en 'bescherming tegen discriminatie'. Deze twee modules worden later in dit artikel besproken. Hieronder volgt een overzicht van de overige modules op de website:

- De module 'De grootste moskee van Europa' trekt parallellen tussen de zeventiende eeuw, toen sommige geloofsgemeenschappen die destijds minderheden vormden alleen in schuilkerken bijeen konden komen, en de huidige tijd, waarin moskeeën worden gebouwd. Thema's als religieuze diversiteit en het publieke domein komen erin aan bod.
- 'Hip hop met een boodschap' is een module die laat zien hoe religie niet alleen te vinden is in heilige teksten of rituelen, maar ook in populaire cultuur zoals de muziek en videoclippen van hiphopartiesten. Het materiaal komt voort uit onderzoek in het kustgebied van Kenia, waar mensen met verschillende religieuze achtergronden met elkaar samenleven.
- In 'Jouw kerk, mijn kerk' staat het meervoudige gebruik van kerken centraal. Steeds meer kerkgebouwen hebben nu verschillende gebruikersgroepen. De casus is de Oude Kerk in Amsterdam, die in de zestiende eeuw transformeerde van een katholieke in een protestantse kerk. Tegenwoordig doet de Oude Kerk tegelijkertijd dienst als ruimte waar de geloofsgemeenschap bijeenkomt en als museum. De lesmodule laat zien wat dat in de praktijk betekent.
- De module 'Heilig afval' behandelt wat er gebeurt met kerkgebouwen die leeg komen te staan. Het proces van ontheiliging wordt beschreven, evenals wat er gebeurt met de objecten die altijd een belangrijke rol hebben vervuld voor de eredienst en de geloofsgemeenschap. Wie bepaalt dat een heiligenbeeld of een doopvont wel of niet op een rommelmarkt terechtkomt? Een belangrijk aspect is ook de relatie tussen 'heilige' objecten en hun gebruikers.
- De module 'Wel of geen hand schudden? Een gevoelige kwestie' werpt licht op gevoeligheden rond handen schudden vanuit twee perspectieven: de gangbare Nederlandse opvatting en de zienswijze van een aantal jonge moslims in Nederland.
- In de module 'Niet zomaar een flesje water' zijn de centrale vragen wat een religieus voorwerp is en of er een duidelijke grens is tussen het religieuze en het niet-religieuze. Dit gebeurt aan de hand van de rol van water in verschillende religieuze tradities.

3.2 De vakdidactiek van *Omstreden Zaken*

De basis van de didactische keuzes van *Omstreden Zaken* ligt binnen het levensbeschouwelijk onderwijsgebied, maar is zo uitgewerkt dat docenten van veel verschillende schoolvakken ermee kunnen werken in hun lessen. Er bestaan meerdere visies

rond levensbeschouwelijk leren; een van de meeste bekende is die van Michael Grimmitt (1987). Grimmitt deelt levensbeschouwelijk leren op in drie vormen: leren in, leren over en leren van religie. *Omstreden Zaken* sluit ten eerste aan bij de vorm *leren van religie* en sluit ten tweede aan bij *leren over religie*. De kennis en inzichten die zijn opgedaan binnen de onderzoeken van *Religious Matters* worden op een begrijpbare manier omgezet naar de leefwereld van jongeren, met als doel zichzelf ertoe te leren verhouden. Jongeren worden gestimuleerd om na te denken over complexe religieuze onderwerpen in de samenleving en er een mening over te vormen. Hierdoor leren ze hun eigen (levensbeschouwelijke) visie te ontwikkelen, leren ze omgaan met de meningen van anderen en kunnen ze oefenen hierover in dialoog te gaan. Dit alles binnen de veilige context van de school als oefenplaats. Hiervoor is kennis en kunde van de lesgevende docent een vereiste. Als hulp bij het lesgeven over deze complexe onderwerpen, biedt *Omstreden Zaken* naast lesmodules ook vakdidactiek.

We hebben negen werkvormen gemaakt die op twee manieren zijn uitgewerkt. Ten eerste worden de werkvormen algemeen didactisch uitgelegd, zodat docenten ze zelf kunnen inzetten bij onderwerpen naar keuze. Op deze manier hoopt *Omstreden Zaken* docenten te helpen bij het uitproberen van een grotere variatie aan werkvormen die direct of indirect bijdragen aan de levensbeschouwelijke identiteitsontwikkeling van jongeren. Ten tweede zijn alle werkvormen gekoppeld aan één of meer modules van *Omstreden Zaken*, zodat deze direct inzetbaar zijn in de praktijk. Het gebruik van de materialen van *Omstreden Zaken* vergt voorbereidingstijd, maar zorgt er ook voor dat docenten zeker weten dat ze met accurate wetenschappelijke inzichten en met genuanceerde didactische principes werken die de levensbeschouwelijke ontwikkeling, sensitiviteit en dialoog bevorderen.

Bij de lesmodule 'Hiphop met een boodschap', over de rol die Keniaanse hiphop speelt bij het samenleven van mensen van verschillende religieuze tradities, wordt het GRIMM-model gebruikt om de songtekst te analyseren. Het GRIMM-model is afkomstig uit het taalonderwijs en wordt daar ingezet voor het begrijpen van complexe teksten (Van de Mortel en Ballering 2014). Dit biedt de mogelijkheid om deze module te gebruiken als startles bij het vak Engels, wanneer tekstbegrip aan bod komt via de reguliere methode. De songtekst uit 'Hiphop met een boodschap' wordt gebruikt voor de didactiek van de eerste fasen van het GRIMM-model: een begeleide oefening en samen lezen, zodat leerlingen leren hoe een songtekst als complexe tekst gelezen en begrepen kan worden. Daarna doen de leerlingen in latere fasen van het GRIMM-model zelfstandig dezelfde oefening met een eigen meegebrachte songtekst. Op deze manier biedt *Omstreden Zaken* een mogelijke inhoudelijke en didactische verrijking voor lessen die een methode als basis gebruiken. Het is geenszins de intentie

van *Omstreden Zaken* om methodes te vervangen; de bedoeling is om docenten meer variatie en inspiratie aan te reiken voor hun bestaande onderwijs.

De algemene didactiek van een rollenspel die gekoppeld is aan de module 'Jouw kerk, mijn kerk' is bedoeld als inspiratie om leerlingen te helpen met perspectiefwisselingen, passend bij de nieuwe perspectiefgerichte benadering van Expertisecentrum LERVO (Levensbeschouwing en Religie in het Voortgezet Onderwijs; zie Davidsen 2025). Het kunnen wisselen van perspectief is een belangrijke vaardigheid in de huidige samenleving, maar lastig voor jongeren om uit te voeren wanneer het gaat over onderwerpen die ver van hen af staan. Het gebruik van een rollenspel zorgt ervoor dat zij met enige afstand naar een situatie kunnen kijken en als voorbereiding op de rol een ander perspectief moeten aannemen. Ze spreken niet vanuit zichzelf of hun eigen mening (die vaak nog in ontwikkeling is), maar vanuit hun personage. Dit geeft jongeren de mogelijkheid om in een veilige omgeving andere denkbbeelden te exploreren. Om deze reden is speciaal voor *Omstreden Zaken* een nieuwe werkvorm ontwikkeld: de ronde tafel. De werkvorm is gebaseerd op de geschiedenisdidactiek van het Lagerhuisdebat (Wilschut, Van Straaten en Van Riessen 2004, 320), maar zo geschreven dat jongeren niet in discussie gaan met elkaar, maar juist in dialoog. Tijdens het rondetafelgesprek verkennen ze gezamenlijk de kwestie van wel of geen handen schudden; een dilemma waar ze allemaal mee te maken kunnen krijgen. In de didactiek van de ronde tafel zijn de vijf didactische basishandelingen van Thom Geurts verweven (cf. Van Wilgenburg 2020), zodat bij het uitvoeren van de werkvorm hier automatisch aan gewerkt wordt.¹

Net zoals de onderzoekers die verbonden zijn aan *Religious Matters*, is ook de didactiek van *Omstreden Zaken* multidisciplinair. De werkvormen hebben hun oorsprong in de didactiek van verschillende schoolvakken; deze werden zo omgevormd dat ze passen binnen het levensbeschouwelijk leren. Op deze manier kan het materiaal van *Omstreden Zaken* breed worden ingezet binnen het onderwijs. Het is interessant voor de vakgebieden levensbeschouwelijke vorming of godsdienst, burgerschap, filosofie, geschiedenis, aardrijkskunde, CKV, maatschappijleer, Nederlands en de moderne vreemde talen. Het geeft scholen met én zonder een apart vak binnen het levensbeschouwelijke onderwijsgebied de mogelijkheid om op een gevarieerde en verantwoorde manier 'omstreden zaken' te bespreken in de klas.

In samenwerking met VDLG (Vereniging van Docenten Levensbeschouwing en Godsdienst) is op 11 oktober 2024 een webinar georganiseerd waarin *Religious Matters* en *Omstreden Zaken* zijn geïntroduceerd. Een dertigtal docenten uit Nederland en Vlaanderen nam deel aan deze kennismaking. Na een rondleiding door de website is op verzoek van enkelen van hen besproken hoe zij het materiaal van *Omstreden*

Zaken kunnen vertalen naar andere specifieke doelgroepen, bijvoorbeeld naar VMBO door de teksten begeleid te lezen en door extra toelichting van de docent. Daarnaast waren enkele lerarenopleiders aanwezig die mogelijkheden zagen om het materiaal in te zetten tijdens hun eigen colleges op hogescholen of universiteiten. Zij benadrukten de didactische inspiratie die ze hun studenten kunnen meegeven via *Omstreden Zaken*, mede dankzij de vakdidactiek die de website aanreikt.

3.3 Lesgeven met *Omstreden Zaken*

In de docentenmodule 'Het seculiere paradigma' wordt onder meer het verschil uitgelegd tussen cultureel secularisme en constitutioneel secularisme. Het begrip cultureel secularisme verwijst naar de ideologische verwoording van wat men seculier acht. Het is een plaatsgebonden en normatief idee van wat de rol van religie behoort te zijn; dit verschilt per land, per generatie en per individu. Deze vorm van secularisme is in overvloed te vinden in meningen die gedeeld worden in de samenleving via politieke debatten, opinieprogramma's en sociale media, maar ook in kwaliteitskranten, het nieuws op televisie en in het klaslokaal. Het begrip constitutioneel secularisme daarentegen verwijst naar de Nederlandse Grondwet en de manier waarop daarin zaken als scheiding tussen kerk en staat, de rechten en bescherming van religie en openlijke religiositeit in de Nederlandse samenleving geregeld zijn. Het unieke karakter van de Nederlandse Grondwet is mede bepaald door onze unieke religiegeschiedenis. Zo staat sinds de zestiende eeuw vastgelegd dat men gewetensvrijheid heeft (het recht om te denken en geloven wat men zelf wil). Echter, het uiten van deze vrijheid op religieus vlak in het publieke domein, zoals het luiden van kerkklokken of het houden van processies, is pas meegenomen in de grondwetsherziening van 1983. Om de lesmodules 'Een roep in de seculiere woestijn' en 'De grootste moskee van Europa' goed over te brengen als docent, is een goed begrip van het verschil tussen cultureel secularisme en constitutioneel secularisme van belang.

Een van de grootste en meest uitgebreide modules op *Omstreden Zaken* is 'Een roep in de seculiere woestijn'. Dit materiaal gaat over de *azan*, de versterkte oproep tot het islamitische gebed. In het publieke debat rond dit onderwerp spreken groepen langs elkaar heen. De mensen die vinden dat de *azan* onderdeel is van de vrijheid van godsdienst beroepen zich veelal op het seculiere Nederland vanuit het perspectief van het constitutioneel secularisme. De mensen die in verzet komen tegen de *azan* in Nederland beroepen zich vaak juist op cultureel seculiere argumenten. Beide groepen zijn daardoor overtuigd van het eigen gelijk, omdat ze beide vanuit het eigen perspectief goede argumenten aandragen. Vanuit datzelfde eigen perspectief is het daarom lastig de argumenten van de ander te begrijpen. 'Een roep in de seculiere woestijn' geeft handvatten om dit actuele thema in het klaslokaal zorgvuldig te bespreken, zonder dat deze twee meningen tegenover elkaar komen te staan.

Daarnaast geeft deze module inzicht in de complexiteit van het onderwerp, juist als gevolg van de unieke religiegeschiedenis in Nederland. De module 'Een roep in de seculiere woestijn' bevat daarom twee theoretische leerlingteksten: een over de geschiedenis van vrijheid in de Nederlandse Grondwet en een tweede met de uitleg over de *azan* in Nederland. Deze teksten zijn in principe ontwikkeld om in de les in te zetten, maar door het hoogwaardige niveau van de teksten zijn ze ook los te gebruiken als literatuur voor profielwerkstukken.

Om de leerlingen rustig mee te nemen in het onderwerp wordt in de lesmodule 'Een roep in de seculiere woestijn' gebruik gemaakt van de vakdidactische toepassing van de conceptuele benadering van religie (Erricker 2010). Dit is een model waarin begrippen (concepten) in drie niveaus ingedeeld worden: a) algemeen bekende begrippen, b) begrippen die centraal staan bij meerdere groepen of religies, en c) sleutelbegrippen voor specifieke groepen of religies. In een cyclische werkvorm denken jongeren eerst na over het a-concept dat past binnen hun leefwereld (vrijheid), daarna krijgen ze informatie rondom het b-concept en verdiepen ze hun inzichten (constitutioneel/cultureel secularisme), om vervolgens de diepte in te duiken rond het c-concept (de *azan*) en als laatste opnieuw zelf nadenken over hun eigen visie. De historische en maatschappelijke relevantie zorgen ervoor dat losse onderdelen binnen deze module ook te gebruiken zijn bij bijvoorbeeld een geschiedenisles over de Reformatie of een les maatschappijleer over de Nederlandse Grondwet.

4 Leerpunten bij de ontwikkeling van *Omstreden Zaken* en wat er nog in het verschiet ligt

Het project *Omstreden Zaken* is opgezet vanuit de overtuiging dat het een waardevolle bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van scholieren tot nieuwsgierige, betrokken, kritische en vragende burgers. Het beoogt hen op een zinvolle wijze met elkaar in gesprek te brengen over actuele en complexe maatschappelijke vraagstukken. In een tijd waarin wetenschappelijke kennis regelmatig wordt gerelativeerd of gepresenteerd als 'slechts een mening', is het van groot belang dat jongeren ervaren dat wetenschap gericht is op het inzichtelijk maken en duiden van de veelzijdigheid van maatschappelijke kwesties.

De ervaringen met *Omstreden Zaken* laten zien dat het vertalen van wetenschappelijk onderzoek naar het voortgezet onderwijs vraagt om een nauwe aansluiting bij de leefwereld van scholieren. Het vinden van een passende invalshoek die jongeren aanspreekt vergt flexibiliteit van wetenschappers. Vaak kan in een lesmodule slechts een klein onderdeel uit hun onderzoek aan bod komen en in het vertaalproces naar

het onderwijs gaat onvermijdelijk iets van de nuance uit het oorspronkelijke onderzoek verloren.

Een structureel knelpunt bij initiatieven gericht op kennisdeling met een breder publiek, zoals *Omstreden Zaken*, is dat wetenschappers hier zelden tijd voor hebben of dat dit soort werkzaamheden laag op de prioriteitenlijst staan. Dit komt vooral doordat dergelijke activiteiten binnen de academische wereld niet of nauwelijks worden erkend als een wezenlijk onderdeel van de wetenschappelijke beroepspraktijk. Universiteiten zouden het belang van maatschappelijke impact nadrukkelijk moeten erkennen en dergelijke bijdragen op gelijkwaardige wijze moeten waarderen als onderzoek en onderwijs.

De ontwikkeling van de website *Omstreden Zaken* heeft veel tijd geveegd en dit geldt ook voor vergelijkbare initiatieven. Het zou daarom wenselijk zijn dat universiteiten een centraal platform ontwikkelen waarop kennis die gericht is op maatschappelijke impact eenvoudig ontsloten, gedeeld en geraadpleegd kan worden.

Ook het publiceren van wetenschappelijke boeken en artikelen vraagt veel tijd, soms zelfs enkele jaren. Datzelfde geldt voor het schrijven van een dissertatie. Al loopt de onderzoeksperiode van *Religious Matters* ten einde, de publicaties die voortkomen uit dat onderzoek zullen de komende jaren doorgaan. Zolang de wetenschappers van het onderzoeksproject *Religious Matters* en hun collega's in verwante vakgebieden publicaties schrijven over hun onderzoek, zal er materiaal beschikbaar komen dat kan worden gebruikt voor nieuw te ontwikkelen lesmodules. Bij het schrijven van dit artikel zijn er vijf modules in voorbereiding waarvan plaatsing in het komende jaar is gepland. Deze modules gaan over cultureel erfgoed, religieuze afbeeldingen, geur, moslims en de hoofddoek, en de kerststal als cultureel en religieus symbool.

5 Conclusie

Dit artikel beschrijft hoe de uitkomsten van actueel wetenschappelijk onderzoek over kwesties rond religieuze diversiteit en religieuze uitingen op de website *Omstreden Zaken* zijn omgezet in lesmodules voor leraren in het voortgezet onderwijs, met daarbij passende werkvormen. Het materiaal sluit aan op de leefwereld van jongeren en heeft tot doel jongeren te stimuleren om na te denken over complexe religieuze onderwerpen in de samenleving, daar een mening over te vormen en te leren omgaan met de meningen van anderen. Docenten kunnen *Omstreden Zaken* gebruiken als aanvulling op de lesmethode waarvan zij gebruik maken in hun lessen, en dan met name om in de klas kwesties te bespreken die gevoelig kunnen zijn, maar belangrijk bij de ontwikkeling van de identiteit van scholieren.

Noten

- 1 De vijf didactische basishandelingen van levensbeschouwelijk waarderen zijn: 1) sensibele ontwerpen en tonen; 2) het opsporen van persoonlijke waarden; 3) oriënteren op gemeenschappen en bronnen; 4) ethisch en levensbeschouwelijk denken en communiceren; en 5) ethisch en levensbeschouwelijk/godsdienstig handelen.

Literatuur

- Davidson, Markus Altena, red. 2025. *Nieuwe werelden openen: Perspectieven op Levensbeschouwing en Religie*. Inspiratieboek LERVO 1. Ten Brink Uitgevers.
- Erricker, Clive. 2010. *Religious Education: A Conceptual and Interdisciplinary Approach for Secondary Level*. Routledge.
- Grimmitt, Michael. 1987. *Religious Education and Human Development: The Relationship Between Studying Religions and Personal, Social and Moral Education*. McCrimmons.
- NJI (Nederlands Jeugd Instituut). z.d. "Identiteitsontwikkeling van baby tot jongere." Geraadpleegd op 21 maart 2025. <https://www.nji.nl/ontwikkeling/identiteitsontwikkeling>.
- Omstreden Zaken. Geraadpleegd op 24 januari 2025. <https://omstredenzaken.nl/>.
- Religious Matters. Geraadpleegd op 24 januari 2025. <https://religiousmatters.nl/>.
- Sieckelink, Stijn, en Femke Kaulingfreks. 2022. *Speelruimte voor identiteit. Samenwerken aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren*. Amsterdam University Press.
- Van de Mortel, Karin, en Corine Ballering. 2014. *Verdiepend lezen. Leerlingen begeleiden bij het begrijpen van complexe teksten*. CPS Onderwijsontwikkeling en Advies.
- Van Wilgenburg, Arwin. 2020. "Leren levensbeschouwelijk waarderen door middel van vijf didactische basishandelingen." In *Handboek Vakdidactiek Levensbeschouwing & Religie. Leren vanuit de wortels*, geredigeerd door Monique van Dijk-Groeneboer, Jan Marten Praamsma, Rieks Hekman, et al. <https://lervo.nl/wp-content/uploads/2022/07/Digitale-versie-Handboek-Vakdidactiek-Levensbeschouwing-Religie.pdf>.
- Wilschut, Arie, Dick van Straaten en Marcel van Riessen. 2004. *Geschiedenisdidactiek, handboek voor de vakdocent*. Uitgeverij Coutinho.

Hieronder een kleine selectie uit de vele publicaties die het onderzoek van *Religious Matters* heeft opgeleverd:

- Beekers, Daan, en Pooyan Tamimi Arab. 2016. "Dreams of an Iconic Mosque: Spatial and Temporal Entanglements of a Converted Church in Amsterdam." *Material Religion* 12 (2): 137–64.
- Cuperus, Jerrold. 2019. "The Sacred Lives of Things: Valuing Church Objects as Heritage and Commodities." Master thesis, Utrecht University.
- Kuyk, Elza. 2023. *Tussen erfgoed en eredienst. Meervoudig gebruik van vier monumentale stadskerken*. Amsterdam University Press.
- Meinema, Erik. 2019. "Kaya hip-hop en religieuze co-existentie aan de kust van Kenia." In *Wie is er bang voor religie? Waarom kennis van religie belangrijk is*, geredigeerd door Joas Wagemakers and Lucien van Liere, 168–73. Parthenon.
- Meyer, Birgit. 2021. "What is Religion in Africa? Relational Dynamics in an Entangled World." *Journal of Religion in Africa* 50 (1–2): 156–81.
- Meyer, Birgit, and Terje Stordalen, red. 2019. *Figurations and Sensations of the Unseen in Judaism, Christianity and Islam: Contested Desires*. Bloomsbury Studies in Material Religion. Bloomsbury.
- Meyer, Birgit, en Peter van der Veer, red. *Refugees and Religion: Ethnographic Studies of Global Trajectories*. Bloomsbury Academic.
- Tamimi Arab, Pooyan. 2017. *Amplifying Islam in the European Soundscape: Religious Pluralism and Secularism in the Netherlands*. Bloomsbury Academic.

- Tamimi Arab, Pooyan. 2018. "What Does the Story of One Building Tell Us about the Future of Religion?" YouTube video. <https://www.youtube.com/watch?v=gunssKR-jYg>.
- Van Es, Margaretha A., Nina ter Laan, en Erik Meinema. 2021. "Beyond 'Radical' versus 'Moderate'? New Perspectives on the Politics of Moderation in Muslim Majority and Muslim Minority Settings." *Religion* 51 (2): 161–68.
- Verkaaik, Oskar, m.m.v. Daan Beekers en Pooyan Tamimi Arab. 2017. *Gods huis in de steigers. Religieuze gebouwen in ontwikkeling*. Amsterdam University Press.